

MARTIN HEIDEGGER: FENOMENOLÓGIA A TEOLÓGIA

Vulgárne chápanie vzťahu teológie a filozofie sa s obľubou orientuje na protikladné formy viery a vedenia, zjavenia a rozumu — filozofia je výkladom sveta a života, vzdialeným od zjavenia a neviazaným na vieru; naproti tomu teológia je výrazom vierou podloženého, v našom prípade kresťanského chápanie sveta a života. Takto chápaná filozofia a teológia vyjadrujú potom napätie a boj dvoch svetonázorových pozícií. O tomto vzťahu nerozhoduje vedecká argumentácia, ale druh, rozsah a sila svetonázorového presvedčenia a propagandy.

My však problém ich vzťahu chápeme úplne *inak*, a to ako otázku *vzťahu dvoch vied*.

Túto otázku treba bližšie vymedziť. Nejde tu o porovnanie faktického stavu dvoch dejinne daných vied, odhliadnuc od toho, že stav každej z týchto vied ako celku by sa dnes, pri divergencii smerov na oboch stranách, dal iba ťažko vykresliť. Takýmto porovnaním faktického vzťahu by sme nezískali *principiálne* nahliadnutie, v akom vzťahu sú voči sebe kresťanská teológia a filozofia.

Vytvorenie pôdy pre principiálnu diskusiu problému si preto vyžaduje ideálnu konštrukciu ideí oboch vied. Na základe možností, ktoré majú filozofia a teológia ako vedy, treba rozhodnúť o ich vzájomnom vzťahu.

Takáto formulácia otázky však predpokladá fixovanie idey vedy vôbec a charakteristiku principiálne možných obmien tejto idey. (Týmto problémom, ktorý by mal predstavovať prolegomena našej diskusie, sa tu nemôžeme zaoberať.) Nasledujúcu formálnu definíciu vedy uvádzame iba ako vodidlo: Veda je zdôvodňujúce odhaľovanie nejakej v sebe uzavretej oblasti súcna, resp. bytia, kvôli tejto odhalenosti samej. Každá predmetná oblasť má podľa svojho vecného charakteru a spôsobu bytia svojich predmetov vlastný druh možného odhalenia, vykázania, zdôvodnenia a pojmového fixovania takto sa vytvárajúceho poznania. Keď vedu pochopíme ako možnosť pobytu, tak z idey vedy vôbec sa dá ukázať, že jestvujú nevyhnutne dve základné možnosti vedy: vedy o súcne, ontické vedy, a *veda* o bytí, ontologická veda, filozofia. Ontické vedy tematizujú vždy už prítomné súcno, ktoré je už istým spôsobom odhalené *pred* vedeckým odhaľovaním. Vedy o prítomnom súcne, o *posite**, nazývame pozitívnymi vedami. Ich charakteristický znak tkvie v tom, že smer spredmetňovania toho, čo tematizujú, ďalej rozvíja vo svojom prístupe k súcnu už existujúci predvedecký postoj k tomuto súcnu. Naproti tomu veda o bytí, ontológia, si vyžaduje principiálnu zmenu pohľadu zameraného na súcno: od súcna k bytiu, pričom v zornom poli, pravda, pre modifikovaný postoj, zostáva ešte aj súcno. Metodickým charakterom tejto zmeny sa tu bližšie nezaobieram.

* z lat. positum — to, čo je predložené, položené, vystavené, dané (pozn. prekl.).

V rámci skutočných alebo možných vied o súcne, pozitívnych vied, jestvuje medzi jednotlivými pozitívnymi vedami iba relatívny rozdiel, a to podľa vždy konkrétnej relácie, ktorá istú vedu orientuje na nejakú určitú oblasť súcna. Každá pozitívna veda sa na rozdiel od toho nelíši od filozofie relatívne, ale *absolútne*. Naša téza teraz znie: *Teológia je pozitívna veda a ako taká je preto od filozofie absolútne odlišná*.

Treba sa preto pýtať, v akom vzťahu je pri tejto absolútnej odlišnosti teológia voči filozofii. Z tejto tézy jednoducho vyplýva, že teológia ako pozitívna veda je principiálne bližšia chémii a matematike ako filozofii. Takto čo najextrémnejšie formulujeme vzťah filozofie a teológie, a to polemicky voči vulgárnej predstave, podľa ktorej každá z týchto vied istým spôsobom tematizuje ten istý okrsok — ľudský život a svet, ibaže každá ho uchopuje podľa iného vodidla: teológia vychádza z princípu *viery*, filozofia z princípu *rozumu*. V súlade s predloženou tézou hovoríme: teológia je pozitívna veda a ako taká je od filozofie absolútne odlišná. Úlohou nášho skúmania je, že treba charakterizovať teológiu ako pozitívnu vedu a na základe tejto charakteristiky vyjasniť jej možný vzťah k filozofii, ktorá je od nej absolútne odlišná.

Poznamenávam pritom, že teológiu chápem v zmysle kresťanskej teológie, čo však neznamená, že jestvuje iba táto teológia. Otázka, či je teológia vôbec vedou, je síce najcentrálnejšia otázka; teraz ju však musíme ponechať bokom; nie azda preto, že by sme sa tomuto problému chceli vyhnúť, ale iba preto, že otázku, či je teológia vedou, nemožno vôbec zmysluplne nastoliť, kým nie je v istom rozsahu vyjasnená jej idea.

Kým prejdem k vlastnému rozboru, predkladám členenie nasledujúcich úvah. Podľa tézy ide o pozitívnu vedu, a to zrejme o pozitívnu vedu svojho druhu. Treba preto v krátkosti vyjasniť, čo vytvára pozitivitu vedy vôbec.

K pozitívite vedy patrí:

1. že vôbec nejaké už odhalené súcno tu v istom rozsahu je ako možná téma vedeckého spredmetňovania a kladenia otázok;

2. že toto prítomné posítum tu už je v určitom predvedeckom spôsobe prístupu k súcnu a zaobchádzania so súcnom, pričom v spôsobe zaobchádzania sa už ukazuje špecifická povaha tejto oblasti a spôsob bytia príslušného súcna, teda že pred každým teoretickým uchopením, aj keď nevyslovene a nevedome, je odhalené;

3. k pozitívite patrí, že aj toto predvedecké správanie sa k prítomnému súcnu (príroda, dejiny, hospodárstvo, priestor, číslo) je osvetlené a vedené istým, aj keď nepojmovým porozumením bytiu. Pozitivita to môže len variovať podľa povahy súcna, spôsobu bytia a podľa spôsobu predvedeckej odhalenosti príslušného súcna a spôsobu, ako táto odhalenosť náleží k prítomnému súcnu.

Vzniká otázka: aká je pozitivita teológie? Na túto otázku zrejme treba odpovedať ešte predtým, ako budeme v stave určiť jej vzťah k filozofii. Avšak charakterizovaním pozitivity teológie nie je ešte teológia ako veda dostatočne objasnená; nezískame tým ešte plný pojem teológie ako vedy, ale iba to, čo je pre ňu ako pre pozitívnu vedu špecifické. Ide skôr o to, že ak má byť tematizácia zameraním otázok, spôsobom skúmania a pojmovosťou primeraná vždy konkrétnemu posítu, zároveň s orientáciou na špecifickú pozitivitu teológie aj charakterizovať jej špecifický vedecký charakter, jej špecifickú

vedeckosť. Teda až charakterizovaním pozitívnosti teológie a charakterizovaním jej vedeckosti sa nám táto disciplína priblíži ako pozitívna veda a poskytne tak pôdu pre charakteristiku svojho vzťahu k filozofii.

Naša úvaha sa tak rozčleňuje na 3 časti.

Členenie:

- a) pozitívnosť teológie
- b) vedeckosť teológie
- c) možný vzťah teológie ako takejto pozitívnej vedy k filozofii.

a) Pozitívnosť teológie

Pozitívna veda je zdôvodňujúce odhaľovanie prítomného a už nejako odhaleného súcna. Vzniká otázka: Čo je pre teológiu takto prítomné? Dalo by sa povedať: pre kresťanskú teológiu je takto prítomné kresťanstvo vo svojom dejinnom priebehu, dosvedčenom dejinami náboženstva a dejinami ducha, ako aj v súčasnosti viditeľné ako univerzálny svetodejinný jav so svojimi ustanovizňami, kultmi, zoskupeniami a skupinami. Kresťanstvo — prítomné posítum, teda teológia — veda o kresťanstve. To by však bolo očividne chybné vymedzenie teológie, pretože sama teológia patrí ku kresťanstvu. Teológia sama je niečo, čo sa svetodejinne, všeobecne historicky prejavuje vo vnútornej súvislosti s celkom kresťanstva samotného. Teológia očividne nemôže byť vedou o kresťanstve ako o svetodejinnnej udalosti, ale sama je vedou, ktorá prináleží k týmto dejinám kresťanstva, je nimi nesená a sama ich zase určuje. Je teda teológia vedou, ktorá sama patrí do dejín kresťanstva, azda tak, ako je každá historická disciplína sama dejinným javom, totiž tak, že vždy sama reprezentuje dejinne sa meniace sebavedomie dejín? Z toho by vyplývala možnosť charakterizovať teológiu ako sebauvedomenie kresťanstva v jeho svetodejinnom prejave. Teológia však nepatrí ku kresťanstvu len potiaľ, pokiaľ ono ako dejinný jav vstupuje do súvislostí so všeobecnými prejavmi kultúry, ale teológia je poznaním toho, čo vôbec umožňuje, že niečo také ako kresťanstvo ako svetodejinná udalosť jestvuje. Teológia je pojmové vedenie o tom, čo kresťanstvu umožňuje stať sa pôvodne dejinnou udalosťou, vedenie o tom, čo nazývame kresťanskosťou vôbec. Naše tvrdenie teraz znie: *to, čo je pre teológiu prítomné (positum), je kresťanskosť*. A táto kresťanskosť rozhoduje o možnej forme teológie ako pozitívnej vedy o kresťanskosti. Vzniká otázka: čo však znamená kresťanskosť?

Kresťanskou nazývame vieru. Jej podstata sa dá formálne vymedziť: vieru je spôsob existencie ľudského pobytu, ktorý podľa vlastného, tomuto spôsobu existencie podstatne prináležiaceho svedectva *nebol* privedený z pobytu a *prostredníctvom* pobytu jeho vlastnými príčinami, ale z toho, čo sa v tomto a týmto spôsobom existencie stáva zjavným, z toho, v čo vieru verí. Súcnom, ktoré je primárne pre vieru a len pre ňu zjavné a ktoré ako zjavenie vieru vôbec spôsobuje, je pre „kresťanskú“ vieru Kristus, ukrižovaný Boh. Kristom určený vzťah viery ku krížu je kresťanský. Ale ukrižovanie a všetko, čo k nemu prináleží, je dejinnou udalosťou a táto udalosť ako taká vo svojej špecifickej dejinnosti je dosvedčená iba pre vieru v Písme. O tomto fakte možno „vedieť“ iba *vo viere*. To, čo je takto zjavené, je v zmysle svojho špecifického charakteru „obete“ ako zvest' zamerané na vždy fakticky dejinne

existujúceho jednotlivca, či už súčasníka udalosti alebo potomka, resp. na spoločenstvo takýchto jednotlivcov ako obec. Toto zjavenie ako zvesť nie je sprostredkovaním poznatkov o skutočných, resp. minulých alebo budúcich udalostiach, ale táto zvesť robí človeka „účastníkom“ na dianí, ktorým zjavenie = to, čo je v ňom zjavené, samo je. Táto existovaním uskutočňovaná *účasť* je však vždy *daná* iba ako viera prostredníctvom viery. V tejto „účasti“ a „podielníctve“ na udalosti ukrižovania je celý pobyt ako kresťanský, t.j. vzťahnutý ku križu, postavený pred Boha, a týmto zjavením zasiahnutá existencia sa stáva sama sebe zjavná vo svojej zabudnutosti na Boha. Postavenosť pred Boha je podľa svojho zmyslu — hovorím vždy iba o ideálnej konštrukcii idey — premenou existencie v milosrdenstve a prostredníctvom milosrdenstva Božieho, uchopeného vierou. Viera si vždy sama sebe rozumie iba ako veriaci. Veriaci nikdy nevie, napríklad ani na základe teoretického konštatovania vnútorných zážitkov, o svojej špecifickej existencii; môže v túto možnosť existencie len „veriť“; zasiahnutý pobyt sám od seba touto možnosťou existencie nevládne; v nej sa pobyt stáva sluhom, je privedený pred Boha a tak *znovu-narodený*. Vlastný existenciálny zmysel viery je v dôsledku toho: *Viera = znovu-narodenie*. Znovunarodenie nie v zmysle momentálneho vybavenia nejakou kvalitou, ale znovunarodenie ako modus dejinného existovania faktického veriaceho pobytu v dejinách, ktoré začínajú s dianím zjavenia; v dejinách, ktorým v zmysle zjavenia je už daný ich definitívny koniec. Dianie zjavenia, ktoré sa ako tradícia odovzdáva viere a v súlade s tým sa deje vo viere, sa odhaľuje iba viere. Luther hovorí: „Viera je vydanie sa veciam, ktoré nevidíme“ (Erl. Ausg. WW. 46, 287). Viera však nie je niečo, prostredníctvom čoho a v čom sa spásne dianie len stáva zjavným ako nejaký proces, nepredstavuje teda nejakú inak modifikovaný druh poznania; ale viera ako osvojenie si zjavenia spoluvytvára samo kresťanské dianie, t.j. druh existencie, ktorý určuje faktický pobyt v jeho kresťanskosti ako špecifickej dejinnosti. *Viera je veriace rozumejúce existovanie v dejinách, ktoré sa stali zjavnými Ukrižovaným, t.j. v dejúcich sa dejinách*

Celok tohto súcna, ktoré odhaľuje viera, a to tak, že viera sama patrí do súvislosti diania tohto vierou odhaleného súcna, vytvára pozitivitu, ktorú tu teológia vždy už nachádza pred sebou. *Za predpokladu*, že teológia je ustanovená z viery, viere a pre vieru, že veda je však *slobodne* vykonávané, pojmovo odhaľujúce spredmetňovanie, sa teológia konštituuje v tematizácii viery a toho, čo je vierou odhalené, t.j. „zjavené“. Treba si dobre všimnúť, že viera nie je len spôsobom odhaľujúceho predvedenia onoho posita, ktoré teológia spredmetňuje, ale viera sama spadá pod tematizáciu. No nielen to! Pokiaľ je teológia ustanovená pre vieru, môže mať pre seba dostatočný motív len v samej viere. Ak by sa viera od počiatku vzpierala pojmovému výkladu, potom by teológia bola uchopovaním úplne *neprimeraným* svojmu predmetu (viere). Chýbal by jej podstatný moment, bez ktorého by sa nikdy nemohla stať vedou. Nevyhnutnosť teológie nedá sa preto nikdy dedukovať z čisto racionálne rozvrhnutého systému vied. Ba čo viac: viera nielen motivuje vznik vedy, interpretujúcej kresťanskosť; viera ako znovunarodenie predstavuje zároveň *tie* dejiny, ku ktorých daniu má teológia prispievať; a len ako ingrediencia viery v zmysle charakterizovaného dejinného diania má teológia svoj zmysel a svoje oprávnenie.

Keď sa pokúšame o vysvetlenie tejto súvislosti, ukazujeme zároveň, ako

špecifická pozitivita teológie, t.j. kresťanské dianie odhalené prostredníctvom viery ako viery predznamenáva vedeckosť vedy viery.

b) Vedeckosť teológie

Teológia je veda viery.

To má viacero významov:

1. Teológia je veda o tom, čo je vo viere odhalené, t.j. o tom, čo viera verí. To, čo viera verí, nie je pritom niečo, s čím iba súhlasíme ako so súvislosťou viet o faktoch a udalostiach, ktoré síce nie sú teoreticky evidentné, ale možno si ich osvojiť v podobe práve tohto súhlasu.

2. Teológia je zároveň veda o správaní sa vo viere, o stave viery, ktorý vždy len ako zjavený je taký, aký podľa svojej vnútornej možnosti môže byť. To značí, že viera ako správanie sa vo viere je sama témou viery, patrí sama k tomu, čo viera verí.

3. Ďalej teológia je veda viery nielen preto, že sa jej predmetom stáva viera a to, čo viera verí, ale aj preto, že sama z viery vzniká. Je vedou, ktorú viera sebou motivuje a ospravedlňuje.

4. Teológia je napokon veda viery nielen preto, že sa viera stáva jej predmetom a že je motivovaná vierou, ale pretože samo spredmetňovanie viery primerane tomu, čo sa tu spredmetňuje, má jediný cieľ — prispievať k vzdelaniu viery. — Z formálneho hľadiska je viera ako existujúci vzťah k Ukrižovanému spôsobom dejinného pobytu, ľudskej existencie, a to dejinného bytia v dejinách, ktoré sú odhalené až vo viere a len pre vieru. Preto je teológia ako veda o viere ako o jednom *dejinnom* spôsobe bytia vo svojom najvnútornejšom jadre *historickou* vedou; a to v zmysle špecifickej dejinnosti, zahrnutej vo viere — „dianie zjavenia“ — historickou vedou svojho druhu.

Teológia ako pojmová seainterpretácia veriacej existencie, t.j. ako historické poznanie, sa zameriava jedine na spriehľadnenie kresťanského diania, zjavného vo viere a vymedzeného vo svojich hraniciach vierou. Cieľom tejto historickej vedy je teda sama kresťanská existencia vo svojej konkrétnosti, nikdy ním nie je o sebe platný systém teologických viet o faktickom stave v rámci nejakej oblasti bytia, ktorá sa vyskytuje povedľa iných. Táto priehľadnosť veriacej existencie môže sa ako porozumenie existencie vzťahovať vždy len na samo existovanie. Každá teologická veta a každý teologický pojem svojím obsahom a *nie* azda až dodatočne, na základe takzvanej praktickej „*aplikácie*“, hovorí k veriacej existencii jednotlivého človeka v obci. Špecifická povaha predmetu teológie si vyžaduje to, že primerané teologické poznanie sa nikdy nemôže prejavovať ako nezáväzná poznávanie nejakého faktického stavu. Teologické spriehľadnenie a pojmová interpretácia viery ani v najmenšom nemôžu túto vieru v jej oprávnenosti zdôvodniť a zaistiť, ani nemôžu nijakým spôsobom uľahčiť jej prijatie a vytrvanie v nej. Teológia môže urobiť vieru iba ťažšou, t.j. ukázať, že stav viery nikdy nemožno nadobudnúť prostredníctvom teológie ako vedy, ale výlučne len prostredníctvom viery. Tak môže teológia nechať prehovoriť do svedomia tú závažnosť, ktorá tkvie v stave viery ako „darovanom“ spôsobe existencie. Teológia to „môže“, t.j. dokáže to, ale vždy je to len *možnosť*.

Teológia je teda v súlade so spredmetňovanou pozitivitou *historická veda*. Zdá sa, že touto tézou popierame možnosť a nevyhnutnosť ako *systematic-*

kej, tak aj *praktickej* teológie. Treba si však dobre všimnúť: nehovoríme, že jestvuje len „historická teológia“ bez „systematickej“, resp. „praktickej“ teológie. Téza skôr znie: teológia je vôbec ako veda historická, nech by sa členila na akékoľvek disciplíny. Práve z tejto charakteristiky sa dá pochopiť, prečo a ako sa teológia nie napriek, ale v súlade so špecifickou jednotou svojej témy pôvodne člení na systematickú, historickú (v užšom zmysle) a praktickú disciplínu. Filozofické pochopenie niektorej vedy nezískame tak, že sa vezme len jej fakticky náhodné dané členenie a tým sa jednoducho prijme technická deľba práce, aby sa potom rozličné disciplíny dodatočne zvonku navzájom poprepájali a navyše ešte vytvorili nejaký „všeobecný“ pojem. Skôr treba pri kladení otázok zostúpiť za fakticky prítomné členenie a vyšetriť, či a prečo si podstata príslušnej vedy vyžaduje toto členenie a do akej miery faktická organizácia zodpovedá ideí vedy, determinovanej jej pozitivitou.

Pokiaľ ide o teológiu, ukazuje sa však: pretože je pojmovou interpretáciou kresťanskej existencie, majú všetky jej pojmy už svojím obsahom podstatný vzťah ku kresťanskému daniu ako takému. *Pochopiť toto dianie v jeho vecnom obsahu a v špecifickom spôsobe bytia, a to jedine tak, ako je vo viere dosvedčené pre vieru, je úlohou systematickej teológie.* Keďže viera je dosvedčená v *Písme*, systematická teológia je svojou podstatou *novozákonná teológia*. Inými slovami, teológia nie je systematická tak, že celok obsahu viery rozkúskuje na rad locí, aby ich potom zasa včlenila do rámca nejakého systému a navyše dokazovala jeho platnosť. Nie je systematická vytváraním systému, ale naopak *vyhnutím* sa systému v tom zmysle, že sa výlučne usiluje *systema*** kresťanského diania ako takého nezastrene odhaliť, t.j. veriaceho ako pojmovo rozumejúceho vsadiť do diania zjavenia. Čím je teológia historickejšia, čím bezprostrednejšie napomáha dejinnosti viery k slovu a pojmu, tým je „systematickejšia“, tým menej sa stáva otrokom nejakého systému. Pôvodnosť poznania tejto úlohy a jej metodické požiadavky sú kritériom vedeckej úrovne systematickej teológie. Systematická teológia zvládne svoju úlohu o to istejšie a čistejšie, čím bezprostrednejšie si teológia nechá pojmy a pojmové súvislosti predviesť spôsobom bytia a špecifickou povahou *toho* súcna, ktoré spredmetňuje. Čím jednoznačnejšie sa teológia zriekne použitia akejkoľvek filozofie a jej systému, tým je *filozofickejšia* vo svojej svojbytnej vedeckosti.

Na druhej strane platí: čím je teológia v naznačenom zmysle systematickejšia, tým bezprostrednejšie je tak zdôvodnená *nevyhnutnosť historickej teológie v užšom zmysle* ako exegézy, cirkevných dejín a dejín dogiem. Ak majú byť tieto disciplíny pravou *teológiou*, a nie zvláštnymi časťami všeobecných profánnych historických vied, potom si musia nechať svoj predmet vymedziť správne pochopenou systematickou teológiou.

K sebainterpretácii kresťanského diania ako dejinného diania však patrí, že toto dianie vždy si nanovo osvojuje svoju vlastnú dejinnosť a v nej vypestované porozumenie možností veriaceho pobytu. Keďže teológia ako systematická, tak aj historická disciplína tematizuje primárne kresťanské dianie v jeho kresťanskosti a dejinnosti, a keďže sa toto dianie vymedzuje ako spôsob existencie veriaceho, existovanie je vlastne konanie, *praxis, tak teológia*

** systema — gr. sústava, súhrn, súbor, učenie (pozri. prekl.)

má už svojou podstatou charakter praktickej vedy. Ako veda o božom konaní voči človeku, konajúcemu vo viere, je už od počiatku homiletická. A iba preto je možné, že sa teológia vo svojej faktickej organizácii konštituovala ako praktická teológia, ako homiletika a katechetika; nie azda preto, že by z náhodných potrieb vyplynula požiadavka dopomôcť čisto teoretickým vetám k nejakej praktickej aplikácii. Systematická je teológia len vtedy, keď je historicko-praktická. Historická je teológia len vtedy, keď je systematicko-praktická. Praktická je teológia len vtedy, keď je systematicko-historická.

Všetky tieto charakteristiky podstatne spolu súvisia. Dnešné teologické kontroverzie sa môžu stať skutočným vyrovnávaním v plodnej komunikácii až vtedy, keď sa problém teológie ako vedy vráti k centrálnej otázke, vyvierajúcej z idey *teológie ako pozitívnej vedy*: Aký je základ špecifickej jednoty a nevyhnutnej rozmanitosti systematických, historických a praktických disciplín teológie?

Charakter teológie, doteraz naznačený v hrubých črtách, môžeme v krátkosti objasniť tým, že ukážeme, čo teológia *nie* je.

Podľa slovného významu teo-lógia znamená: veda o Bohu. V žiadnom prípade však Boh nie je predmetom jej skúmania, ako sú napríklad zvieratá témou zoológie. Teológia nie je špekulatívnym poznaním Boha. Práve tak nepostihneme jej pojem, keď tému rozšírime a povieme: predmetom teológie je vzťah Boha k človeku a naopak; potom by bola teológia filozofiou náboženstva alebo dejinami náboženstva, jednoducho vedou o náboženstve. Ešte menej je teológia vedou o človeku a jeho náboženských stavoch a zážitkoch v zmysle psychológie náboženstva: vedou o zážitkoch, ktorých analýzou má byť napokon odhalený Boh v človeku. Dalo by sa teraz pripustiť, že teológia sa nekryje ani so špekulatívnym poznaním Boha, ani s vedou o náboženstve, ani s psychológiou náboženstva, no vzápätí by sa mohlo aj zdôrazniť, že teológia predstavuje zvláštny prípad filozofie náboženstva, histórie náboženstva atď.: filozoficko-historicko-psychologickú vedu o kresťanskom náboženstve. Z toho, čo sa povedalo, je však jasné: systematická teológia nie je filozofiou náboženstva, zaoberajúcou sa kresťanským náboženstvom, práve tak ako cirkevné dejiny nepredstavujú dejiny náboženstva obmedzené na kresťanské náboženstvo. Vo všetkých týchto interpretáciách teológie sa už od počiatku rezignovalo na ideu tejto vedy, t.j. *nebola* čerpaná vzhľadom na špecifickú pozitivitu, ale získaná prostredníctvom dedukcie a špecifikácie z ne-teologických a navzájom úplne heterogénnych vied: z filozofie, histórie a psychológie. Kde sú hranice vedeckosti teológie, t. j. ako ďaleko siahajú a môžu siahať špecifické požiadavky viery na pojmovú priehľadnosť, aby pritom ešte zostala veriacou, to je aj centrálny, aj najťažší problém, ktorý najužšie súvisí s otázkou pôvodného základu jednoty troch disciplín teológie.

V nijakom prípade nesmieme vedeckosť teológie vymedzovať tak, že vo pred stanovíme nejakú *inú* vedu ako určujúce meradlo evidencie jej spôsobu dokazovania a presnosti jej pojmov. V súlade s positom teológie, ktoré je podstatne odhalené len vo viere, má teológia nielen svojbytný prístup k svojmu predmetu, ale aj špecifickú evidenciu vykazovania svojich viet. Vlastná pojmovosť teológie môže vyrásť len z nej samej. Aby svoje dôkazy rozmnožila a podložila, nepotrebuje teda vôbec nijaké výpožičky z iných vied, ba ani sa nemôže pokúšať stupňovať alebo tiež ospravedlňovať evidenciu viery využitím poznatkov iných vied. *Ba čo viac — teológia sa primárne zakladá na viere,*

aj keď jej výpovede a dôkazové postupy formálne vyplývajú zo slobodných operácií rozumu.

Ani zlyhanie ne-teologických vied pred tvárou toho, čo viera zjavuje, teda nepredstavuje nijaký dôkaz pre oprávnenosť viery. „Neverecká“ veda môže útočiť len vtedy proti viere a stroskotať na nej, keď sa ešte predtým ako veriaci viazala na pravdu viery. Je to však potom sebaneporozumenie viery, keď sa viera domnieva, že stroskotanie vedy na nej mohlo by jej poskytnúť oprávnenosť, alebo ju takto dokonca upevniť. Celé teologické poznanie je vo svojej vecnej oprávnenosti založené na viere, vyviera z viery a späť sa do nej vracia.

Na základe svojej špecifickej pozitivity a tým predznamenananej formy vedenia je teológia úplne svojbytná ontická veda. Vzniká tak otázka: aký je vzťah tejto pozitívnej vedy, charakterizovanej už vo svojej pozitivite i vo svojej vedeckosti, k filozofii?

c) Vzťah teológie ako pozitívnej vedy k filozofii

Viera nepotrebuje filozofiu, potrebuje ju však *veda* viery ako *pozitívna* veda. A opäť tu treba rozlišovať: pozitívna veda viery nepotrebuje filozofiu na zdôvodnenie a primárne odhalenie svojej pozitivity, kresťanskosti. Táto sa zdôvodňuje sama svojím spôsobom. Pozitívna veda viery potrebuje filozofiu len vzhľadom na svoju vedeckosť. Pravda, aj to zasa iba v síce principiálnej, ale špecificky obmedzenej podobe.

Ako veda podlieha teológia požiadavke vykazovania a primeranosti svojich pojmov voči súcnu, ktorého výklad prevzala ako svoju úlohu. Nie je však súcno, ktoré má byť vyložené v teologických pojmoch, odhalené iba prostredníctvom viery, pre vieru a vo viere? Nie je potom to, čo tu má byť pojmovo uchopené, podstatne nepochopiteľné, a preto sa čisto racionálnou cestou nedá ani vniknúť do jeho vecného obsahu, ani zdôvodniť oprávnenosť?

Pravda, niečo môže byť celkom dobre nepochopiteľné a primárne neodhaliťelné rozumom, to však nevyklučuje nevyhnutne isté pojmové formulovanie. Naopak: ak nepochopiteľnosť ako taká má byť odhalená práve správnym spôsobom, potom sa to deje iba cestou primeraného, t.j. na svoje hranice narážajúceho pojmového výkladu. Inak zostane nepochopiteľnosť do istej miery nemá. Tento výklad veriacej existencie je však vecou teológie. Načo teda filozofia? Každé súcno je odhaľované len na základe predchádzajúceho, aj keď neuvedomeného predpojmového porozumenia toho, čo toto príslušné súcno je a ako je. Každý ontický výklad sa pohybuje na ponajprv a poväčšine skrytom základe nejakej ontológie. Môže byť však kríž, hriech atď., teda to, čo zjavne patrí k bytostnej súvislosti kresťanskosti, pochopené špecificky v tom, čo je a ako je, inak než vo viere? Ako má byť ontologicky odhalené to, čo sú a ako sú tieto pre kresťanskosť konštitutívne základné pojmy? Má byť teda viera poznávacím kritériom ontologicko-filozofickej explikácie? Nevytvorujú sa práve základné teologické pojmy akejkolvek filozoficko-ontologickej úvahe?

Nemožno tu však nechať bez povšimnutia čosi podstatné: explikácia základných pojmov, pokiaľ má správne východisko, totiž nikdy neprebíha tak, že sa explikujú a definujú jednotlivé základné pojmy a potom sa s nimi narába ako s hracími známkami. Každá explikácia základných pojmov sa vo svojom

úsili zameriava na to, aby primárne uzavretú bytostnú súvislosť, na ktorú odkazujú všetky základné pojmy, dostala do svojho zorného poľa v jej pôvodnej celistvosti a aby si ju v tomto poli tak udržala. Čo to znamená pre explikáciu teologických základných pojmov?

Vieru sme označili ako podstatné konštitutívum kresťanskosti: viera je znovunarodenie. Aj keď sa viera nezískava sama zo seba, aj keď to, čo je v nej zjavné, nikdy nemôže byť zdôvodnené racionálnym vedením slobodne na seba ponechaného rozumu, predsa tkvie v kresťanskom dianí ako znovunarodení, že je v ňom vieru predchádzajúca, t. j. neveriaca existencia pobytu prekonaná. Prekonať však neznamená odstrániť, ale zahrnúť do nového stvorenia, v ňom udržať a uchovať. Vo viere je síce existenciálne-onticky predkresťanská existencia prekonaná. Existenciálne prekonanie predkresťanskej existencie, ktoré patrí k viere ako znovunarodeniu, znamená však, že vo veriacej existencii prekonaný predkresťanský pobyt zostáva v nej existenciálne-ontologicky spoluzahrnutý. Prekonať neznamená odvrhnúť, ale vsadiť do novej štruktúry. Z toho vyplýva: všetky základné teologické pojmy majú vždy z hľadiska ich celkovej regionálnej súvislosti istý predkresťanský, síce existenciálne bezmocný, t. j. *onticky* prekonaný, ale práve preto ich *ontologicky* určujúci a teda racionálne uchopiteľný, obsah. Všetky teologické pojmy skrývajú v sebe nevyhnutne *to* porozumenie bytiu, ktoré ľudský pobyt ako taký, kým vôbec existuje, má sám zo seba.¹ Tak je napríklad hriech zjavný iba vo viere a len veriaci môže fakticky existovať ako hriešnik. Ak má byť hriech, ktorý je protifenoménom viery ako znovunarodenia, a preto fenoménom existencie, teologicky pojmovo interpretovaný, potom si *sám obsah* pojmu, a nie nejaká teológova filozofická záľuba vyžaduje siahnuť za pojmom viny. Vina je však pôvodné ontologické určenie existencie pobytu.² Čím pôvodnejšie a primeranejšie, a v pravom zmysle ontologicky je odhalená základná skladba pobytu, čím pôvodnejšie je napríklad uchopený pojem viny, tým jednoznačnejšie dokáže tento pojem fungovať ako vodidlo pri teologickej explikácii hriechu. Ak však prijmeme ontologický pojem viny ako vodidlo, potom predsa o teologickým pojme rozhoduje primárne filozofia. Nevodí tak filozofia teológiu na povrázku? Vôbec nie! Veď hriech nemá byť vo svojej podstate racionálne dedukovaný z pojmu viny. Ešte menej má a môže byť touto orientáciou na ontologický pojem viny akýmkoľvek spôsobom racionálne dokázaný fakt hriechu; faktická možnosť hriechu sa tým ani v najmenšom nestáva evidentnou. Čo sa tu dosiahlo a čo je zároveň pre teológiu ako vedu nepostrádateľné, sa redukuje na to, že teologický pojem hriechu ako pojem, týkajúci sa existencie, získava tú korekciu (t. j. spoluvedenie), ktorá je preň ako pre pojem existencie v zmysle jeho predkresťanského obsahu nevyhnutná. — Primárnu direkciu (vyvodenie) ako pôvod jeho kresťanského obsahu mu naproti tomu dáva vždy iba viera. *Ontológia funguje potom iba ako korektív ontického, a to predkresťanského obsahu základných teologických pojmov.* Treba si však všimnúť: táto korekcia nie je zdôvodňujúca, ako

¹ Všetkými teologickými pojmami, týkajúcimi sa existencie a zameranými na vieru, sa mení špecifický *prechod* existencie, v ktorom predkresťanská a kresťanská existencia sú zvláštnym spôsobom prepojené. Tento prechodný charakter motivuje charakteristickú viacrozmernosť teologického pojmu, ktorou sa tu nemožno bližšie zaoberať.

² Pozri Sein und Zeit, 2. oddiel, § 58.

v prípade základných fyzikálnych pojmov, ktoré na základe ontológie prírody nadobúdajú svoje pôvodné zdôvodnenie a vykázanie svojej plnej vnútornej možnosti, a tým aj svoju vyššiu pravdu. Korekcia je iba formálne naznačujúca, t. j. teologický sa ontologický pojem viny nikdy nestáva témou. Pojem hriechu nie je tiež jednoducho nadstavbou nad ontologickým pojmom viny. Ontologický pojem viny zostáva určujúcim v jednom aspekte, a to formálne tak, že totiž naznačuje ontologický charakter *toho* regiónu bytia, v ktorom sa pojem hriechu ako pojem týkajúci sa existencie nevyhnutne musí pohybovať.

V tomto formálnom naznačení ontologického regiónu tkvie pokyn špecifický teologický obsah pojmu nevykalkulovávať filozoficky, ale čerpať ho z naznačenej špecifickej, existencie sa týkajúcej dimenzie viery a nechať si ho takto predviesť. Formálne naznačenie zo strany ontologického pojmu nemá teda funkciu zväzujúceho puta, ale naopak, uvoľňuje a usmerňuje k špecifickému, t. j. viere primeranému pôvodnému odhaleniu teologických pojmov. Takto charakterizovaná funkcia ontológie nepredstavuje direkciu, ale iba „spolunavádzajúcu“ korekciu.

Filozofia je formálne naznačujúci ontologický korektív ontického, a to predkresťanského obsahu základných teologických pojmov.

Táto funkcia korektívu voči teológii však nepatrí k podstate filozofie a nedá sa nikdy zdôvodniť z nej samej a pre ňu samu, že by musela mať túto funkciu. Naproti tomu sa dá ukázať, že filozofia ako slobodné spytovanie sa celkom na seba ponechaného pobytu už svojou podstatou plní úlohu ontologicky zdôvodnenej direkcie voči všetkým ostatným ne-teologickým, pozitívnym vedám. Ako ontológia poskytuje filozofia *možnosť*, aby ju teológia v zmysle onoho charakterizovaného korektívu akceptovala, ak sa má teológia stať s fakticitou viery faktickou. Požiadavku, že filozofia *musí* byť takto akceptovaná, nestavia filozofia ako taká, ale práve teológia, keď si sama rozumie ako veda. Preto treba, presne definujúc a zhrnúc, povedať:

Filozofia je možný, formálne neznačujúci ontologický korektív ontického, a to predkresťanského obsahu základných teologických pojmov. Filozofia však môže byť tým, čím je, aj bez toho, že by fakticky fungovala ako tento korektív.

Tento špecifický vzťah nevyklučuje, ale naopak implikuje, že *viera* vo svojom najvlastnejšom jadre ako jedna špecifická možnosť existencie zostáva úhlavným nepriateľom tej fakticky maximálne premenlivej *formy existencie*, ktorá podstatne patrí k filozofii.³ A to až takým nepriateľom, že filozofia dokonca ani nič nepodniká, aby s týmto úhlavným nepriateľom akokoľvek bojovala. Preto *existenciálny protiklad* medzi stavom viery a slobodným seba-prevzatím celého pobytu, ktorý je tu už *pred* filozofiou a teológiou a nevzniká ich prostredníctvom, tento protiklad musí byť práve pôdou pre *možné spoločenstvo* teológie a filozofie ako *vied*, ak má byť táto komunikácia opravdivou, zbavenou akýchkoľvek ilúzií a slabošských pokusov o sprostredkovanie. Nejestvuje preto nič také, ako kresťanská filozofia, je to to isté, ako „drevené železo“. Nejestvuje však ani nijaká novokantovská, hodnotovofilozofická, fe-

³ To, že ide o zásadné (existenciálne) konfrontovanie dvoch možností existencie, ktoré nevyklučuje, ale vždy *zahŕňa* faktické, existenciálne vzájomné vážne akceptovanie a uznanie, tu hádam nemusíme zoširoka rozoberať.

nomenologická teológia. Fenomenológia je vždy iba označenie pre postup ontológie, ktorý sa podstatne odlišuje od všetkých ostatných pozitívnych vied.

Pravda, bádateľ môže okrem svojej pozitívnej vedy zvládnuť aj fenomenológiu, resp. riadiť sa jej postupmi a skúmaniami. Filozofické poznanie sa však môže stať pre jeho vlastnú pozitívnu vedu relevantným a produktívnym, a je filozofickým poznaním v pravom zmysle *len vtedy*, keď bádateľ vnútri vlastnej problematiky, vyrastajúcej z pozitívneho premýšľania nad ontickými súvislosťami vlastnej oblasti, naráža na základné pojmy svojej vedy, a keď sa mu pritom sproblematizuje primeranosť základných pojmov voči tematizovanému súcnu. Potom bádateľ môže na základe požiadaviek svojej vedy, z horizontu svojho vlastného vedeckého pýtania sa, takpovediac na hranici svojich základných pojmov, zostúpiť vo svojom pýtaní sa k pôvodnej bytostnej skladbe súcna, ktoré má zostať predmetom a nanovo sa má *stať* predmetom. Takto vzniknuté otázky prekračujú metodicky svoj rámec, keď to, na čo sa pýtajú, je prístupné a vymedziteľné len ontologicky. Pravdaže, vedecká komunikácia medzi bádateľmi v pozitívnych vedách a vo filozofii sa nedá vtesnať do pevných pravidiel, najmä keď sa jasnosť, istota a pôvodnosť kritiky, ktorej pozitívne vedy podrobujú svoje základy, rýchlo a rôznym spôsobom mení, práve tak, ako sa mení dosiahnutá a udržateľná úroveň sebaujasnenia vlastnej podstaty vo filozofii. Táto komunikácia nadobúda a uchováva si svoju pravosť, živosť a produktívnosť *len vtedy*, keď sa protikladné, ustavične formulované pozitívno-ontické a transcendentálno-ontologické kladenie otázok riadi inštinktom pre vec a spoľahlivým vedeckým taktom, a keď všetky otázky nadradenosti, prednosti a platnosti vied ustúpia pred vnútornou nevyhnutnosťou samotného vedeckého problému.

*

Prednáška *Fenomenológia a teológia* odznela 9. marca 1927 v Tübingene a bola opakovaná 14. februára 1928 v Marburgu. Cez historicky i dobovo neuralgickú otázku vzťahu filozofie a teológie ukazuje metodickú dimenziu Heideggerovej existenciálnej fenomenológie, radikalizovane nadväzujúcu na Husserlovo chápanie transcendentálnej fenomenológie ako fundamentácie konkrétnych, pozitívnych vied. Motivicky text naznačuje, čo M. Heidegger v prehistórii a pri koncipovaní diela *Sein und Zeit* vyťažil z kresťanskej tradície, zvlášť z jej reformačnej podoby, pre výklad základných štruktúr existencie. Zároveň prednáška dokumentuje Heideggerov vzťah k živej diskusii v nemeckej protestantskej teológii 20. rokov, keď sa v polemike s teologickým liberalizmom kryštalizovalo nové chápanie zjavenia, viery a otázok ich interpretácie. Tento teologický prelom reprezentovali K. Barth, F. Gogarten, hlavne však marburský novozákonník a v 20. rokoch Heideggerov univerzitný kolega R. Bultmann. (Z produktívnej českej recepcie a reflexie tejto problematiky podnes má inštruktívnu hodnotu text J. B. Součka *Theologie a filosofie* z r. 1944, knižne v autorovom súbore *Slovo — člověk — svět*. Praha 1982.)

Pojem fenomenológie, resp. ontológie a jej vzťah k pozitívnym vedám, ako ich predpokladá prednáška *Fenomenológia a teológia*, explikujú *Sein und Zeit*, § 3, 4 a 7, a *Grundprobleme der Phänomenologie*, Gesamtausgabe, Bd. 24, 1975, § 22 b.

Text bol prvý raz publikovaný v Archives de Philosophie zv. XXXII (1969),

knižne vo zväzku *Phänomenologie und Theologie* (V. Klostermann, Frankfurt a. M., 1970) s venovaním R. Bultmannovi. Preklad vychádza z textu v edícii *Wegmarken, Gesamtausgabe* Bd. 9, V. Klostermann, Frankfurt a. M., 1976, s. 47—67.

Preklad bol venovaný Milanovi Hamadovi k 55. narodeninám — september 1988.

Z nemeckého originálu preložil a poznámku napísal *Fedor Matejov*.